

«ІСТОРІЯ ТЕАТРУ»: Становлення навчальної дисципліни

I. Перші лекції з історії театру, як базової у колі театрознавчих дисциплін, зафіксовано напередодні революції 1848 року, коли нещодавній випускник філологічного відділення, політично неблагонадійний літератор Р. Е. Прутц спочатку прочитав у Берліні і Штеттині цикл лекцій з історії національного театру, а згодом видрукував їх окремою книжкою (1847). Майже одночасно з ним Е. Девріент, колишній оперний співак, актор, режисер, лібретист, подав перший нарис еволюції національного театру в «Історії німецького сценічного мистецтва» (1848). Ці події, на думку О. Гвоздева, «започаткували історичне вивчення німецького театру». Здогад про те, що у Російській імперії лекції з історії театру читав М. Тихонравов (1861), висловлює М. Возняк, довільно інтерпретуючи висловлювання Тихонравова. Глухий натяк на це дає І. Єрьомін. Втім, ці припущення поки що не мають документального підтвердження. У 1890-х роках курси з історії театру було впроваджено у Гарварді (1895), Сорбонні (1896), Ляйпцигу, Бонні та інших містах.

На цьому етапі, усвідомлюючи роль театру у формуванні «духу нації», «історія театру» ще не виокремилася як самостійна навчальна дисципліна, а сприймалася як субдисципліна в приймах у філології, і спиралася чи то на принципи культурно-історичної школи, чи то намагалася дотримуватися «національно-державного» напрямку досліджень, чи то нагадувала історіографію антикварів. Здійснені у цей час дослідження, з точки зору театру, знецінювалися «підміною історії театру історією драми» і «відсутністю ґрунтовної методологічної основи» (М. Геррманн).

II. Від 1899 року «Історію театру в Росії» почав викладати у Санкт-Петербурзькому університеті В. Перетц, який, судячи зі змісту його видрукованих на той час досліджень, відокремлював театр від драматургії. Наступного року Дж. П. Бейкер, якого дослідники — К. Трільзе, Д. Косінські, Е. Фішер-Ліхте — вважають одним із фундаторів театрознавства, впровадив у Гарварді курс із драматургії «English 47», а 1905 року — студію «47 Workshop», в якій, серед іншого, вивчалася історія постановок класичних драм. Із студії вийшло чимало театральних діячів (Ю. О'Ніл, Ф. Баррі, Т. Вулф). Цього ж року «історію театру» роз-

почав викладати у Берлінському університеті М. Геррманн, який також вважається фундатором театрознавства. Від 1904 року у новоствореній музично-драматичній школі М. В. Лисенка «історію театру» протягом чотирьох років читав В. Перетц (точну назву курсу невідомо: у документах згадуються «історія драми», «історія західноєвропейського театру», «історія західноєвропейського та російського театру і драми», «історія драматичного мистецтва і літератури» та ін.). 1908 року А. Кутчер, якого також вважають «батьком» театрознавства, заснував у Мюнхенському університеті семінар «Стилістика і театральна критика» (слухачами були Ф. Ведекінд, Т. Манн, Е. Піскатор, Б. Брехт та ін.). Від 1909 року Кутчер читав курс лекцій під назвою «Театрознавство», що згодом призвело до багаторічних суперечок: Кутчер заходився оскаржувати авторство Геррманна на термін «Theaterwissenschaft» (приблизно у той самий час, 1913 року, Л. Шіллер у Польщі пише статтю «Новий напрям театрологічних досліджень», в якій уживає термін «Teatrologia» і від якої йде відлік польського театрознавства).

На цьому етапі «історія театру», як і раніше, мобілізує до своїх лав здебільшого ентузіастів з історико-філологічного факультету, членів популярних на той час мистецьких і наукових товариств, і все ще тяжіє до культурно-історичної школи. Визначившись із предметом дослідження (театр, а не драма), вона набагато ширше застосовує порівняльний метод і, наскільки дозволяють джерела, елементи формального. Ніби сповідуючи тезу Л. фон Ранке (який вимагав з'ясування «*Wie es eigentlich gewesen*» — «Як воно сталося насправді»), на неї стали спиратися й історики театру: «Не що, а як [воно було насправді]», — повторюючи тезу свого вчителя О. Веселовського, вимагав вже від своїх учнів Перетц). Характерною ознакою цього етапу є спроби обґрунтування предмета і методу дослідження театрознавства, теорії театру в цілому. Для Геррманна та його «формально-історичної теорії» об'єктом дослідження стає вистава, а пріоритетом в її реконструкції — академічні дисципліни, включаючи археологію, архітектуру і просторові мистецтва, що й визначило запропонований ним метод реконструкції та прийоми: топографічної проєкції, аналізу ремарок, іконографії тощо. Для етнотеатрознавства Кутчера першоелементом театру був танок. На відміну від технологічно орієнтованого Геррманна, Кутчер був більше національно ангажованим і ближче стояв до практики театру, вивівши на перше місце театральну критику. Обстоюючи арійське походження театру, спираючись на концепцію театру-танцю, Кутчер продовжував традицію «національно-державної історії». Історіюписання Бейкера межує із ме-

тодом Геррманна (іконографія) та ще одного німецького «батька» театрознавства Карла Ніссена (реконструкція вистави й умов показу). Однак, завдання Бейкера мали більш вжитковий характер, а результати було спрямовано на збагачення практики театру, що й висунуло експеримент на роль головного інструменту перевірки гіпотез.

III. Яскраві успіхи театрознавства на хвилі буму, спричиненого самоствердженням режисури й оголошеною «ретеатралізацією» театру, зумовили попит на історико-теоретичні дослідження сценічного мистецтва, поширення навчальної дисципліни і, зрештою, призвели до створення низки державних науково-дослідних і навчальних закладів: Інституту театрознавства у Берліні (М. Геррманн, 1923); Інституту театральної історії у Мюнхені (Г. Боррхердт, 1926); Інституту театрознавства у Кельні (К. Ніссен, 1929) та ін. Поряд із цим подальшому розвитку дисципліни сприяло розширення мережі театральних навчальних закладів (театральних і музично-драматичних інститутів, консерваторій тощо). Остаточна інституалізація «Історії театру» із наступним її одержавленням у більшості європейських країн знаменувала завершення періоду становлення навчальної дисципліни.